

Łopuszański, Bolesław

"Idiejnaja borba w Biełorussii w 30-40
gody XIX w.", N. N. Mochnacz, Minsk
1971 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 63/2, 347-348

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

i polityczną wielkopolskiego Baru. Autor opisuje z kronikarską dokładnością toczony przez sprzysiężonych potyczki, nie zapomina jednak i o organizacji wojska. W tym zakresie palącą potrzebą stawało się unowocześnienie polskiej armii przez wzmocnienie roli piechoty. Słabo jednak do konfederackich umysłów docierała prawda, że sama jazda nie sprostą się przeciwnikowi: ambitne plany stworzenia kilku nowych pułków piechoty pozostały niezrealizowane.

Dużą zasługą Szczygielskiego jest także szerokie przedstawienie genezy, powstania i prac Izby Konyliarskiej. Ten cywilny rząd konfederacji sprawował władzę w zakresie gospodarki (w tym kontrolował administrację finansową), sądownictwa i kontroli nad wojskiem. Opracowanie dziejów Izby Konyliarskiej było tym trudniejsze, że archiwum Izby zaginęło; autor musiał jej historię odtwarzać przy pomocy źródeł pośrednich.

O wielkopolskiej konfederacji pisał przed Szczygielskim Władysław Konopczyński w swej „Konfederacji Barskiej”, Szczygielski w stosunku do poprzednika przejawia stosunek ambiwalentny, kojarząc pietyzm z krytycyzmem. Pietyzm, bo rozumiałe korzystanie z ustaleń Konopczyńskiego posuwa autor aż do cytowania jego zdań tam nawet, gdzie mógłby dać własne określenia (cytatów zresztą w pracy jest trochę za wiele; często przytaczane są obszerne fragmenty źródeł zamiast krótkiego omówienia). Krytycyzm wobec Konopczyńskiego prezentuje Szczygielski wielokrotnie przy ustaleniach faktograficznych, prostując omyłki co do dat, miejsc bitew czy aktorów wydarzeń. Widać, że Konopczyńskiemu brakowało czasu na wnikliwą analizę źródeł. Być może głębszą refleksję odkładał do planowanej lecz nie napisanej monografii o konfederacji barskiej w Wielkopolsce; chciał zużytkować w niej źródła, których w związku z tym świadomie nie włączył do swego *opus magnum* (Szczygielski do notat Konopczyńskiego w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej zresztą nie dotarł). Mnogość sprostowań faktograficznych, jaką w stosunku do monografii poprzednika przynosi omawiana praca, budzi u czytelnika głód dalszych uzupełnień i korekt Konopczyńskiego, które Szczygielski tak zachęcająco rozpoczął.

Zofia Zielińska

N. N. Mochnac, *Idiejnaja borba w Bielorusii w 30—40 gody XIX w.*, Izdatelstwo „Nauka i Tiejchnika”, Minsk 1971 s. 155, 5 nrb.

Historycy radzieccy zajmujący się problematyką XIX wieku, gdy jako przedmiot swych badań biorą dzieje ówczesnego cesarstwa rosyjskiego, muszą w większym lub mniejszym stopniu dotykać również spraw polskich. Do dość już okazałej listy pozycji tego typu doszła ostatnio wartościowa, jakkolwiek niedużych rozmiarów, praca białoruskiej autorki, poświęcona walce ideologicznej na Białorusi w latach trzydziestych-czterdziestych XIX w. Okres ten był dla historii Białorusi wyjątkowo ważny. Wtedy to bowiem rozpoczął się tam proces rozwoju świadomości narodowej Białorusinów. Skądinąd proces ten rozwijał się znacznie wolniej i w mniejszym nasileniu, aniżeli na Ukrainie.

Książka składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy poświęcony jest ideologii „Towarzystwa Demokratycznego” Franciszka Sawicza, drugi — ówczesnym polemikom natury filozoficznej, trzeci wreszcie — ruchom wyzwolęńczym na Białorusi w latach 1846—1848. Podział to zbyt ogólny, jako że autorka porusza bardzo szeroki wachlarz zagadnień.

Analiza ideologii „Towarzystwa Demokratycznego” założonego wśród studentów wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej w 1836 r. przez Franciszka Sawicza, a następnie wchodzącego w skład Stowarzyszenia Ludu Polskiego, kierowanego przez Szymona Konarskiego, nie jest w historiografii radzieckiej czymś

nowatorskim. Zagadnieniem tym zajmował się już uprzednio Anatol Smirnow¹.

Natomiast w historiografii polskiej działalność Sawicza nie doczekała się dotąd szczegółowego opracowania. Omawiając jego rolę w rozwoju ruchu narodowego na Białorusi autorka wysuwa interesującą, jakkolwiek zbyt słabo udokumentowaną koncepcję, wywodzącą Towarzystwo Demokratyczne i jego ideologię z działalności Michała Wołłowicza, który w 1833 r. organizował na tych terenach akcję partyzancką powiązaną z Józefem Zaliwskim. Hasło porwania ludu białoruskiego do walki o wolność przebija niewątpliwie w działalności obydwu przywódców, natomiast sprawa organizacyjnego powiązania wydaje się dyskusyjna. Zbyt słabo również autorka uwypukliła rolę spisku Konarskiego, którego związek Sawicza był częścią składową. Przypisuje mu autorka w swych sformułowaniach rolę zanadto samodzielną, gdy w rzeczywistości talent organizacyjny Konarskiego wyraźnie górował nad całością sprzysiężenia, sam zaś Sawicz zasłużył się przede wszystkim w uświadamianiu narodowym ludu białoruskiego na polu literackim, w swych poezjach do tegoż ludu kierowanych.

Drugi rozdział zawiera cenny wkład do historii prasy polskiej omawianego okresu w tzw. zachodnich guberniach. Daje tu autorka zwięzłą z konieczności charakterystykę ideologiczną takich pism, jak „Ateneum”, „Tygodnik Petersburski”, „Gwiazda”, czy „Pamiętnik Naukowo-Literacki” oraz omawia twórczość i poglądy związanych z tymi pismami osób: Macieja Łowickiego, Romualda Podberezkiego, Edwarda Żeligowskiego i innych. Jakkolwiek zagadnienie to nie zostało poddane wyczerpującej analizie i czytelnik odczuwa brak ostatecznych wniosków w odniesieniu do problemu postawionego w tytule książki to jednak materiał zawarty w tym rozdziale świadczy o dobrej znajomości traktowanego przez autorkę zagadnienia.

Najmniej nowatorski charakter ma rozdział trzeci, gdyż autorka w minimalnym stopniu wyszła poza to, co zawarł w swej monografii Dawid Fajnhauz².

Praca zasługuje na pełne uznanie z uwagi na bogatą bazę źródłową. Autorka wykorzystała cenne archiwalia Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Litewskiej SRR w Wilnie. Wykazała ponadto dobrą znajomość polskiej literatury historycznej, zarówno dawnej jak i współczesnej. Poważnym mankamentem książki jest brak indeksu.

W sumie praca stanowi wartościową pozycję przede wszystkim dla czytelnika radzieckiego, do którego jest skierowana. Wykazując ściśle powiązania pomiędzy Polską a Białorusią w różnych aspektach, na szerokim tle ruchu narodowo-wyzwoleńczego, daje duży zasób wiadomości dotyczących spraw polskich, mało niewątpliwie w tym kręgu czytelniczym znanych.

Bolesław Łopuszański

Barbara Konorska, *W kręgu Hotelu Lambert. Władysław Zamoy-ski w latach 1832—1847*. Instytut Historii PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1971, s. 233.

Widoczny w ostatnich latach wzrost zainteresowania obozem Adama Czartoryskiego spowodowany został zarówno możliwościami warsztatowymi, jak i potrzebą nowego, pełniejszego naświetlenia polityki tego obozu. W odróżnieniu od źródeł dotyczących działalności obozu demokratycznego, los obszedł się łaskawie z ręko-

¹ A. Smirnow, *Franc Sawicz*, Minsk 1961; tenże, *Rewolucjonnyje swjazi narodow Rossiji i Polszy*, Moskwa 1962.

² D. Fajnhauz, *Ruch konspiracyjny na Litwie i Białorusi 1846—1848*, Warszawa 1965.